

Válaszol: Andrásfalvy Bertalan

Andrásfalvy Bertalan, Pécssett élő néprajzkutató az 1965. januári Jelenkorban megjelent tanulmányában a népművészet újrafelfedezésének a lehetőségéről írt, javasolva egy rádió- vagy tv-verseny kiírását. Ezután 5 évvel országos siker lett a „Röpülj Páva”.

Jóslás volt ez?

Nem, a szakmáját mélyen ismerő kutató felismerése.

Ma a felbuzduláson túl, amikor már ismét kultúránk alapjává lesz a népművészet, kerestem meg Andrásfalvy Bertalant kérdéseimmel.

— *Mikor került közel Ön a népzenehez, a népdalhoz, a keserveshez? Hogyan indul el egy néprajzos, egy szakember, hogy a hagyomány, az elfelejtett vagy elfelejtődő értékek kutatója legyen?*

— A néprajzhoz két út vezet. Az egyik a népművészet titokzatos szépségének vonzása, a másik az az igény, hogy az ember meg akarja ismerni azt a népet, melynek fia lett, gondjával, bajával, erényeivel és hibáival. A népművészet tiszteletét szüleimtől tanultam gyermekkoromban, a másik útra akkor indul az ember, amikor saját helyét keresi a világban. Ma sem tudom eldönteni, mi a fő érdeklődési, mi a legfontosabb kutatási területem a néprajzon belül. A népdallal először, élményszerűen, még diákkoromban találkoztam: egy cselédház végében lányok játszottak. Az egyetemen Vargyas Lajostól tanultam népzene, népzeneélményeim a Mezőségben és a csángóktól kaptam, a népitánc-kutatás hozott össze legjobb barátaimmal... A maga számára élményt, gazdagodást kereső embert felelőssége tudata, felismerése teszi kutatóvá.

— *Ön szerint hogyan kell, hogyan szabad népdalt énekelni? Milyen irányban kell továbbhaladni a stílus tisztaság és eredetiség felé?*

— Csak úgy, ahogy az valamikor, amikor az éneklésnek még helye, szerepe volt a műveltség egészében, amikor még elsősorban valaki azért énekelt, mert önmagának volt szüksége arra, hogy érzelmeit, indulatait valahogyan, a legjobbnak és megfelelőnek ítélt formában „kisütse”, „lereagálja”, az indulat művészi formában való megfogalmazásában megszabaduljon annak nyomasztó súlyától, és megtisztuljon az arisztotelészi katarzis erejével. Tehát csak a dallam vonalára, a szép szövegre ügyelve, mereven elutasítva mindazt az előadói hozzáadást, mely által a „mű” már „előadás” és nem csak „kifejezés”. Minden előadói „fogás”, hangszín-váltás, erősítés, gyorsítás, halkítás, lassítás stb. nélkül. Azt is elképzelhetőnek vélem, hogy azok, akik megtanulták már eredeti felvételekről az előadás törvényeit, a leegyszerűsített lejegyzésű régi stílusú dallamokat is gazdagon díszítve, az indulat átütésével, átformálásával éneklik el. Talán felesleges hangsúlyozni azt, hogy tökéletesen az, ami eredetileg volt, már soha nem lesz. Ez azonban nem akadályozza meg egy pillanatra sem például az építőművészeket, hogy egy megrongálódott gótikus templomot vagy antik szentélyt ne igyekezzenek lehető legkorábban helyreállítani. A látogató így találhat mégis valami többet, elfelejtettnek érzett értéket, embersége gazdagságának tudatát, anélkül, hogy szükségét érezné annak, hogy például antik ruhába is öltözzön, és Zeusznak áldozatot is mutasson be a „tökéletes” hangulati átélés érdekében, mivel ez már hamisság és színészkedés lenne. Az új stílus dalaihoz már jobban illik a csoportos, hangos, tréfás, romantikus előadás és zenekíséret. Az énekesnek kell felismernie a dal hovatartozását és világát. Ma az előadóművészek nem csak a szakma „technikáját”, hanem művészettörténetet is tanulnak, a nagy alkotók korát és életét is behatóan tanulmányozzák, hogy méltón

szóltassák meg a műveiket. A népdalénekesnek is tanulni és tanulmányoznia kell a nép egész műveltségét és történetét.

— *A népdaléneklés egyik legfontosabb követelménye a stílus tisztaságának megőrzése. Lehet-e ennek akadályja, ha az előadó engedi érvényesülni egyéniségét?*

— Az „előadónak” tisztán kell látnia, tudnia, mit énekel és annak milyen „előadásmód” felel meg, egyéniségét ezen belül kell megkeresnie. Elméletileg elképzelhető, hogy az előadó szentimentális, romantikus egyéniség, akkor pedig a régi stílusú népdal szigorú előadásmódjában nem érvényesülhet egyénisége. Minden egyéniség érvényesülhet, ha minden erejével a megfelelő stílusban akar maradni, a legjobbat akarja nyújtani. Őszinte igyekezetével, mondhatnám alázatával máris ráütötte egyénisége művészi bélyegét az előadásra. Mi is az az egyéniség? Annak felismerése, hogy mi az a „szerep”, melyet csak én tudok betölteni, azzal, hogy önmagamot őszintén eszméim szolgálatába állítom. Nincs két egyforma ember.

— *Sok problémával kell megküzdeni, ha valaki kíséret nélkül akar énekelni. Ráolvassák: „Így nem lehet örökké, kell valami kíséret, és feldolgozás.”*

Mi a véleménye a feldolgozásokról? Milyen feldolgozást, milyen kíséretet „bír el” a népdal?

— Nem tartom feltétlen szükségesnek az ének zenekíséretét, mint ahogy a többszólamúságot sem, és a csoportos éneklést sem. A régi stílusú keservesek, balladák legszebben eddig még kíséret nélkül szóltak meg. Kodály Zoltán feldolgozásait művészi, műzenei alkotásoknak kell tekintenünk, mégis, véleményem szerint, nagy előadóművészeink is tanulhatnának még valamit a népi (rég stílusú) előadási módtól ezek interpretálásánál. Így például sohasem hallottam még olyan Székelyfonót, melyben nem éreztem volna valami zavaró ellentmondást. Talán legkevesebbet tévedünk, ha egyelőre csak olyan régi stílusú dalokat énekelünk zenekísérettel, melyeknek van hangszerkíséretes felvétele is, tehát melyek a népnél is kíséretesek lehetnek. Például a gyimesi keservesek, a mezőségi katonakísérők, dudanóták stb. A hangszeres régi stílust még alig egy-két zenész tudja megszólaltatni, megtanulni, megérteni.

Nem vagyok kategorikus ellenzője minden zenekíséretnek. A népdalok stíluskérdéseiben, úgy látom, néhány énekes járatosabb a zeneszerzőknél és zenészeknél, ezért mindig az énekes döntse el, megfelel-e neki a zenekíséret, vagy egyáltalán igényli-e a kíséretet.

— *Milyen tanácsokat adna a népművészettel foglalkozó fiatal előadónak?*

— Talán különösnek hangzik, azt, hogy ne tartsák magukat előadóművészeknek, csak egy tisztelt hagyomány elkötelezett továbbadójának. Aztán még azt, hogy mint más művészek művészettörténetet tanulnak, tanulják ők is a népművészet történetét, a néprajz minden területét, s ebben ne szűkítsék le érdeklődésüket, hanem forduljanak szomszédaink és rokonaink felé is.

— *Az együtt éneklés, táncolás, zenélés közösségi élményét hogyan lehetne továbbfejleszteni, hogy ismét közösségteremtő erővé váljon?*

— Úgy látszik, hogy a három közül az együtt zenélés az, ami valamilyen formában mindig teremtett kis közösséget. Az együtt éneklés ezzel szemben nem egyértelmű. Alkalmilag összeverődő, az időt együtt eltöltő, „mulató”, kisebb-nagyobb társaságok együtt énekléssel demonstrálják „közösségüket”. Mindnyájan tapasztaltuk, hogy ezek az együtt éneklések, kiránduló iskolások, „bulizó” hivatali munkatársak, vonaton együtt utazó katonák stb. aligha idézik a magyar népdal művészi szépségét, soha, vagy csak igen ritkán maradnak meg a népdalnál, nemcsak a műdalok, mulatónóták, „cigány”-dalok, diáknóták kerülnek ilyenkor elő, hanem tapasztalom szerint még egyetemista leányok körében is, kétértelmű tréfás disznóságok, valószínű abban a meggyőződésben, hogy ezek is népdalok. A nagy hangerő, túlordinítás, sok esetben a duhaj részesség utánzása „stílszerűnek” tűnik. Az együtt éneklés csak ott maradhat meg az együtt zenélés (gondolok itt a kamaraegyüttesekre, vonósnégyesekre stb.) színvonalán, ahol a résztvevők már eljutottak egy bizonyos népdalműveltséghez, melyet részben a Budai Ilonák, Faragó Laurák segítenek megteremtetni. Nehezebb kérdés azonban az alkalom és helyé. A táncházak

nagy előrelépést jelentenek azok számára, akik a népi táncban nemcsak színpadi, előadói lehetőségeket keresnek. Az énekkarok többségét azonban a nívós előadásokra való készülés annyira lefoglalja, hogy nemigen „fecsérelhetik” el idejüket „céltnan” együtt éneklésre. Úgy látom, hogy Bach-, Bartók- és Händel-műveket éneklő komoly képzettségű énekkarok előadásokon és próbákon kívül például utazáskor, kívülről ismert repertoárjukat dalolják, vagy válogatás és művészi igény nélkül a legsekélyesebb, közismert népdalokat, műdalokat és kuplékat. A Páva-körök — megletetve tapasztalom — milyen széles rétegeknek nyújtják az együtt éneklés örömét, amit énekelnek, még nem mindig a mi ízlésünk szerint való. A felsorolt együtt éneklési alkalmak és társaságok, népi tánc csoportok, Páva-körök, énekkarok stb. bizonyos alkalmi közösséget máris teremtenek, de inkább egy nagyobb, a néphez tartozás közösségét erősítik még. A meglevő lehetőségek szaporításán és tartalmi színvonalának emelésén kívül egyelőre más utat nem látok. Meggyőződésem, hogy minél színvonalasabb egy-egy ilyen tánc ház, Páva-kör vagy énekkar, az azon résztvevők annál több és nagyobb indítást kapnak arra, hogy népünk műveltségét, múltját és jelenét elköltelezzen megismerni törekedjenek.

— *A népdaloknál, de a díszítőművészetben is megkülönböztetünk régi és új stílust. Az új stílusról általában úgy beszélünk, mint kisebb értékű alkotásokról. Mi ennek az oka?*

Miért nem tudnak az új stílusú népművészeti alkotások olyan szerves egységet létrehozni, miért nem tudnak egy kultúrát olyan teljességében képviselni, mint a régi stílusúak?

— Talán azért, mert az új stílust még nem rostálta meg az idő? Én inkább azt hiszem, hogy a művészet mindig tükrözi és jellemzően tükrözi azt a műveltséget, melyben született. Ha valahol valami hiányosságot érzünk, azt többnyire ne a kifejezés tökéletlenségében keressük, hanem lehetséges, hogy az a tökéletlen és hiányos, ami létrehozta, amit művészi síkon tükröz. A hagyományos, a múlt kipróbált értékei felé forduló paraszti műveltség eleve csak megrostált és kiválóan minősült értékeket fejez ki művészetében, az új stílust pedig már az újságkeresés, romantika, szentimentalizmus (mint a szigorú rend és a hagyományhoz ragaszkodó önfegyelem ellenpárja) és más újabb, a polgárságtól ellesett formák, ízlés hozta létre, tehát előrenézés, útkeresés. Ez mindenképpen átmeneti, kiforratlan, egyénieskedő, bárdolatlan, mint maga az egész műveltség, mely tagadja az eddig elismertet, de helyére még azt megközelítő értékeket, legalábbis a szétszakadó népi kultúra területén, teremteni nem tud. Azt hiszem továbbá, hogy hozzánk ma, vágyainkban legalábbis, azok a régi, szigorú mértékű, minden hamisságtól, szentimentalizmustól távollevő klasszikus értékek állnak közelebb, mert kiábrándultságunkban tiszta forrásokat keresünk, melyeket a régi stílus mögött sejtünk.

— *Mit jelentett a paraszti közösség tagjai számára egy közösséghez tartozás, és mit jelenthet a mi számunkra egy közösség és kultúrateremtő hagyomány megbecsülése, továbbfolytatása?*

— A paraszti közösség sem volt bizonyára soha és sehol sem tökéletes, inkább eszmének, ideális modellnek tekinthető. Az egyedi, ténylegesen itt vagy ott létezett közösségek is különböztek egymástól, éppen abban is, hogy a tagok számára, és nem egyformán mindegyik számára, a közösség mit jelentett. A közösség, eszményesítve, azt jelentette, szélesebben, bizonyos értelemben teljesebben, amit a család: megtartást, biztonságot, meghatározott és természetesnek érzett szerepet, feladatot, az egyéni és közösségi érdek messzemenő azonosságát, természetes szolidaritást, az egyéniség kibontakoztatásának alapját, azonos, közös világnézetet, erkölcsöt és eszméket. A mi megtartó, bátorító közösségünket talán éppen egyazon hagyomány megbecsülése és közös eszméink hozhatják létre. Kissé leegyszerűsítve tehát, ma fordított a sorrend, mert nem a közösség teremti meg kultúráját, hanem az eszmék, a műveltség közös volta alakít ki egy közösséget. Azért tartom ezt azonban leegyszerűsítésnek, mert valójában ez a teremtő folyamat kölcsönös és nem egyirányú, sem a múltban, sem a jelenben. Hangsúlyozom, hogy a népi műveltség is egyéni erőfeszítések, teljesítmények eredménye, még akkor is, ha az alkotók, teremtők

neveit nem ismerjük és azok nem tartottak igényt „szerzői jogokra”. A hagyomány fenntartása is teljesítmény és „kezdeményezés”, elhatározás, áldozatvállalás eredménye, vállalkozásé, felelőssége.

Válaszol: Martin György

Berzsenyi Dániel írja:

*„Nézd a táncot, mint festik játszi eccsettel
A népek lelkét s nemzetek izleteit, ...*

*Titkos törvényeit mesterség nem szedi rendbe,
Csak maga szab törvényt, s lelkesedése határt.”*

— *Martin Györgyöt, a néptánckutatót kérdeztem meg, hogy hogyan szedi rendbe ma a „mesterség”, a néptánc „titkos törvényeit”?*

— Berzsenyi ezt a versét a 19. század elején írta, és a „titkos törvény” kifejezés éppen a magyar tánc sajátosságaira utal. Előtte a francia és német táncokat jellemzi, s a magyar tánc sajátos jegyének tartja az improvizált előadást, a szabálytalan felépítést: „Csak maga szab törvényt s lelkesedése határt.” A magyar tánc sajátosságát két évszázadon át emlegették a külföldi utazók, íróink, költőink, s a 20. századi tudományos kutatás is ezt a képet erősíti meg. A Magyarország Néprajzának a Tánc című fejezete, vagy Molnár István Magyar Tánc hagyományok című műve (1947), már tudományos igénygel fordul a magyar tánchoz, s mindkét munka ezt szűri le legfőbb tanulságként. Lajtha László szerint (Magyarország Néprajza) a magyar tánc szerkezeti törvényeit szinte lehetetlen szabályokba foglalni, csupán a tánc motívumainak, vagyis a szavainak megragadása lehetséges. Ezekből ki-kí a maga tet- szése és pillanatnyi hangulata szerint építi fel a táncot. Molnár István a magyar táncok rendszerezését kezdte meg kötetében. Az általa gyűjtött és filmről lejegyzett táncokat módszeresen motívumokra bontotta szét, és ezeket — először a tánc kutatás történetében — szótárszerűen is próbálta rendszerezni.

— *Miből ered ez az agnosztikus viszonyulás a magyar néptánc- hoz, amely azt sugallja, hogy itt egy lényegében megismerhetetlen alkotó folyamatról van szó?*

— Elsősorban abból, hogy a mi táncaink — de vele együtt néhány szomszédos népé is — egy nagyobb európai „tánczóna” részét képezik, amelyekben a szabad szerkesztés, az improvizatív táncalkotás még nagyon eleven. A tudományos kutatás feladata, hogy e kötetlen szerkezetű táncok „titkos törvényeit” felfedje, és nem nyugodhatunk abba bele, hogy ezek a törvények ismeretlenek maradjanak számunkra. Ennek az útja, módja többféle. Az improvizáltság, a szabálytalan szerkezet azt diktálja első feladatként, hogy a táncokat a legmodernebb technikai eszközökkel rögzítsük: mozgófilmmel vagy képmagnóval.

Sajnos mindig csak egy pillanatképet, egyszeri előadást tudunk rögzíteni, mert nem lehet a faluban hosszú heteket, hónapokat eltölteni. A pillanatképek sorozatából kiindulva próbáljuk ezeket a törvényeket megfejteni. Nyilvánvaló, hogy több pillanatképből, több táncos egyéniség megismeréséből, s abból a 10-12 ezer tánc- változatból, ami ma már a birtokunkban van, egyre pontosabb választ fogunk adni arra, hogy a rögtönzés a magyar táncokban milyen törvények szerint valósult meg, és milyen szabályok alapján épül fel egy-egy táncfajta. Ez persze táncfajtánként, egyénenként és vidékenként is változik, kisebb-nagyobb mértékben eltérő.

— *Néptánc és a népzene szoros egységet alkot. Régen nagyon fontos szerepe volt a falusi fiatalok életében a néptáncnak. Ez a fontosság legújabbkori történel- münk egy-egy szakaszában szélesebb keretekben is érvényesült. Talán egy kicsit el*

is koptattuk, s közben eltávolodtunk a gyökerektől. Ma úgy tűnik, hogy a tánc-házakban újra életre kap a néptánc, a népzene. Mi a véleménye erről, és hogyan tudná a mai lehetőségeket, a fiatalok mai lendületét értékelni?

— A néptánc divatja és a népzene iránti érdeklődés időről időre hullámmozó, változó. De a fiatalokban a mozgás és a táncigény mindig eleven. Az európai történelem folyamán mindig új táncdivatok követték egymást. Egy-egy újabb „divat” később néptánccá is válhatott. Nagyon nehéz határt szabni az úgynevezett társasági táncok és a néptánc között. A pár évszázaddal ezelőtti társasági táncdivatok mindig megtermékenyítik a spontán módon tenyésző paraszttáncokat. Sok táncunk, amit ma néptáncnak tartunk, régi nemzetközi társasági táncdivatok asszimilációjának eredményeként csapódott le tánc kultúránkban.

A páros tánc viszonylag új jelenség, ez például a reneszánsz korában kezdett európai divattá válni. Ma senkinek sem jut már eszébe a magyar csárdásra vagy az osztrák Ländlerre azt mondani, hogy ezek nem néptáncok. A történelmi táncdivatok terjedésével új folyamat indult el az egyes népek tánc kultúrájában, és ezek a divatok különböző formában asszimilálódtak: rövidebb-hosszabb idő után már néptáncként beszélünk róluk. A mai értelemben vett néptáncdivatról a nemzeti kultúrák kialakulása óta beszélhetünk. Esetünkben ez csak a 18. század végétől jellemzi táncéletünket. Az elmúlt másfél évszázadban többször tapasztalhattuk azt, hogy a népnyelv, népdal, népzene, néptánc iránti érdeklődés hullámszerűen jelentkezett. Mindig a társadalom aktuális mozgásának tükröződéseként került előtérbe, s fokozott mértékben kapcsolódott a szociális és nemzeti problémákhoz. A nemzeti kultúrát megteremtő reformkori lendületben a polgárság és a nemesség a parasztság hagyományai felé fordult. A 20. század elején kezdődő újabb „alászállás” költőink, íróink, zeneszerzőink gyakorlatában szintén fontos társadalmi és nemzeti kérdésekkel kapcsolódott, s az 1945 utáni néptáncmozgalom kivirágzását is ilyen tényezők magyarázzák. A spontán társadalmi-kulturális igényből támadó „népies divatok” intézményesített formában később rendszerint elsekélyesedtek. A „szabálytalan magyar” „csárdás” néven a reformkor politikai és kulturális célkitűzéseihez kapcsolódva tör be a báltermekbe. A 19. század második felétől működő táncmesterek magyar táncai azonban éppolyan formális népieskedés, magyarkodás tünetei, mint a Petőfi-epigonok működése a költészetben. 1945 utáni új kultúrateremtő lendületben a néptánc akkor került vakvágányra, amikor az 50-es években „állami rangra” emelve próbáltuk lépten-nyomon szinte kötelezően mindenhol elterjeszteni. Ez nem vált a mozgalom előnyére. A manapság mutatkozó érdeklődést hagyjuk spontán módon terjedni, segítségük sokoldalú fejlődését, de szabad életét, burjánzását ne szorítsuk intézményes gátak közé.

— A népdalokat stílusjegyeik alapján két nagy csoportra különíthetjük el: a régi és az új stílusúakra. A néptáncnál is létezik-e ilyen elkülönülés? Ha igen, hol él még erőteljesebben a régi, és hol virágzik az új?

— Amikor régi és új stílusú táncokról beszélünk, Kodály és Bartók analógiáját követve próbáljuk a táncok vonatkozásában is a két történelmi stílusréteg elválasztását megvalósítani. A régi és az új stílus táncban természetesen más jegyek alapján határolódik el, mint a népzeneben. A rendelkezésünkre álló történelmi forrásokra támaszkodva, mi új stílusnak elsősorban a 19. század eleje óta kialakult táncfajtákat nevezzük, amelyeket *csárdás* és a *verbunk* névvel tart számon a köztudat. A legtöbb tánc, ami e kettőn kívül esett, jórészt az úgynevezett régi stílushoz tartozik, amely azonban korántsem teljesen egységes. A régi táncokban fokozott mértékű táji különbségek vannak, s nem olyan egységesen, s mindenütt találhatók már meg, mint a csárdás vagy a verbunk. Különböző neveket viselnek, és zenei anyaguk eltér a csárdás és a verbunk jellegzetes új stílusú vagy népies műzenével átitatott muzsikájától. E táncok főleg a peremterületeken maradtak meg. Két leggazdagabb lelőhelyük a Dél-Dunántúl és a közép-erdélyi Mezőség. A parasztság bizonyos rétegei több régiséget őriztek meg. A dunántúli volt uradalmi cselédség, vagy az alföldi parasztság, pásztorság a hagyomány régibb fázisát őrzi, mint a módosabb, a maga módján polgárosultabb gazdaréteg. Nagyon fontos a cigányok hagyományőrző sze-

repe is, akik sokszor tovább őrzik azokat a hagyományokat, amit néhány generációval előbb még parasztságunk is magáénak vallott.

— *A táncház nagyon népszerű. Vidéken is sorban alakulnak meg a hozzá hasonló klubok. Itt az együtt éneklés, táncolás örömét élik át a fiatalok. A néptánc már jellegénél fogva is (a fiatalos lendület, robbanékonyság természetes kielégési lehetősége) különösen alkalmas arra, hogy közösséggé kovácsolja a résztvevőket. Mi a véleménye arról, hogy valóban közösségteremtő erő ez napjainkban is?*

— Abba a megállapításba kapaszkodnék bele, hogy a néptánc természetes mozgásigényt elégít ki. Meggyőződésem, hogy a magyar népi táncművészet java része, amit az utóbbi 50 év során elsősorban a parasztság hordozott, nincs kizárólag a paraszti létehez, életformához kötve. Táncaink csaknem mindegyike az újkori Európa népi és társastáncművészetének bélégeit magán viseli, s azok a formák, amik a néptáncainkban előfordulnak, csak részben kötődnek a parasztviselethez.

Nem hiszem, hogy azok a táncformák, amiket a klasszikus paraszti hagyomány legutóbbi fázisában még élő formában megtaláltunk, oly távol állanak a mai ember ritmus- és mozgásigényétől. Az Egyesült Államokban a ritmikus, virtuóz latin-amerikai eredetű páros táncokkal szórakozó fiatalság táncmulatságainak általános mozgásképe, de még a táncok sajátos részletei, fordulatai is meglepően közel álltak számomra a kelet-európai párostánc-kultúrához. A hasonlóság alapja nyilvánvalóan az, hogy végső fokon mindegyik az újkori európai párostánc-kultúra kezdeti gyökereiből ágazott ki. Az is valószínű, hogy a mai fiatalság mozgásigénye nagy területeken közös irányba mutat, s ennek az igénynek kiválóan megfelelnek a mai korunkra legtöbb helyütt már feledésbe merült szabad páros táncok.

— *Az országban igen sok olyan népdalt előadó csoport, együttes létezik, amelyek nem az eredeti gyűjtések anyagát használja fel, hanem már az úgynevezett feldolgozott „műveket” adja elő. Gondolom, ami a népdalnál a feldolgozások problémája, ugyanez a táncban is jelentkezik, a koreográfia kontönsében. Hogyan viszonyul az Ön területén az eredeti és a feldolgozott anyag egymáshoz?*

— Nyilvánvaló, hogy az eredeti anyagként említett néptáncok és a színpadra feldolgozott néptáncok keletkezésük és funkciójuk szempontjából is mások. Az egyik a tánc kedv spontán kielését szolgáló közösségi művészet, a másik pedig bemutató funkciójú műalkotás. Az utóbbi mindig az alkotó egyéniség kézjegyét határozottan magán viseli. A feldolgozásokban eltérő mértékben szokták érvényesíteni a néptáncok jellemző jegyeit, az alkotó célkitűzésétől függően. Egyre ritkábbak az olyan színpadi koreográfiák, amelyek valamely vidék vagy táncfajta jellegzetes sajátosságait kívánják bemutatni, pedig — ezt a nem lebecsülendő feladatot még korántsem oldották meg maradéktalanul az eddigi színpadi néptánc-koreográfiák. Az „itt és most” alkotó koreográfus semmiképpen sem nélkülözheti az eredeti néptáncok alapos megismerését. Tehetsége mellett nagy szerepe van a felkészültségének is. Más kérdés a néptáncok helye és helyzete a szórakozásban. Itt a fiatalok nem a hitelességre törekvés jegyében, hanem a saját mozgásigényük kielégítése céljából táncolnak. Itt kevésbé kellene ragaszkodni a hitelességhez, de érdekes módon a táncházakban táncoló ifjúság mégis törekszik erre, s táncmódja ma már stílusosabb, érettebb, hagyományosabb s egyben maibb, mint a színpadon tudatosan művészkedőké, az előadásukat az átélés is jobban átforrósítja. Ennek az lehet az oka, hogy a koreográfusok többnyire csak spekulatív úton alkotnak. Ez pedig nem kedvez a természetes mozgásformák születésének. A spontán módon táncoló fiatalok viszont a természetes formákat választják önkifejezésük eszközeként, amik a néptáncban adva vannak. Csak azt választják, amit jól és meggyőződéssel el tudnak táncolni, s így természetesebb és hitelesebb a táncuk.

— *Idén áprilisban az Egyetemi Színpadon egy sikeres előadás volt. Néptánc, népdal adta a műsor gerincét. A VDSZ Bartók Táncegyüttes igen sok táncot adott elő. Itt az embernek olyan érzése nem volt, hogy művi dolog, hanem természetes s majdnem olyan volt, mintha eredeti táncokat láttunk volna. Mi a véleménye erről a tendenciáról? Mennyire közelítik meg az eredeti táncokat, vagy annak szellemében lépnek-e tovább?*

— Sokan vitatják, hogy a magyar táncszínpadon van-e létjogosultsága, értelme a táncfolklór hiteles megvalósításának. A népművészet alapján különböző fokozatban lehet, és kell új alkotásokat létrehozni, de ezek között a magyar táncfolklór hű tolmácsolása az egyik legfontosabb színpadi feladat. Az eredetiség azonban ne merev, naturalista másolás legyen, hanem egy átélt, megérlelt s variánsokban állandóan újraalkotott eredetiség. Ami azt jelenti, hogy a táncok gondos megtanulása után a koreográfus és a táncos nyugodtan támaszkodjon a saját mozgáskészségére és hangulataira. Ez magasabb rendű élő eredetiséget eredményez, mint a pontos másolat. Nem fotókópiákra van szükség, hanem a néptáncok minél gazdagabb ismerete alapján az átélt újraalkotásra.

— *Őn, aki a táncsal foglalkozik, de a tánc elválaszthatatlan társának, a népdalnak is értője, Ön szerint hogyan kell ma színpadon népdalt énekelni? Szükséges-e hozzá a mindenképpen való kísérlet, a feldolgozás?*

— A népdal többféle előadási formában fordul elő parasztságunk gyakorlatában. Vannak kifejezetten egyszemélyes műfajok, ezeket csoportosan soha nem szokták énekelni, sőt zenekíséret sincs hozzá. Ilyenek a keservesek. Ezeket néha zenekísérettel is megszólaltatják, de csak különleges alkalmakkor (például a halottnak elhúzzák a kedvenc keservesét). Az éneklésnek tánc közben is lehet szerepe, és van olyan táncfajta, amit mindig csak csoportos énekszóval kísérnek, ilyen a leánykörtánc. Itt a guistó népdalok különböző fajtáit — lassú asszimetriktól egészen a friss páros ritmusig — egyaránt éneklük. Ezek a dalok viszont ritkábbak személyes előadásban. A zenekísérettel való éneklésnek az a gyakorlata, ami nálunk az énekeknél általános, a paraszti éneklésben ritkább. A paraszténekest ha például a lakodalmi asztalozásnál zenekar követi, kiszolgálja, de nem nyomja el, nem kerekedik fölé. A teljes zenekarral való éneklés már inkább a városi cigányzenekarok és a kocsma hangulatában kialakult éneklés gyakorlatára támaszkodik. Ezt terjesztette el a rádiós gyakorlatunk, s lassan már csak zenekari kísérettel tudjuk elképzelni a népdalt.

A népdalnál, néptáncnál egyre fontosabb feladat a tiszta előadói stílus megőrzése. Különösen élesen vetődik ez fel a táncnál, ahol az eredeti folklórt megörökíteni jóval nehezebb, mint a népdalt, népzene.

Az előadói stílus a táncnál nagymértékben az egyéniséghez van kötve. Fokozottabb mértékben, mint a zenénél. Gyakorlati tapasztalat, hogyha például a csárdásról akarunk egy faluban általános átfogó képet kapni, nagyon sok táncost kell megnéznünk. Sok táncát kell rögzítenünk, hogy olyan stílusjegyekre bukkanjunk, amelyek összefoglalóan jellemzik az adott falu csárdását. Sokszor olyan nagyok a különbségek, az egyes táncosok között is, hogy szinte közös motívumot sem találunk egyazon tánc egyéni változataiban.

A táncnál az maga problémát jelent, hogy hogyan ragadjam meg a megtanulandó tánc formáját, hiszen az olyan rögtönzött, mint a sirató. Nem szerencsés a tánc esetében egy bizonyos egyéniség mozgásának utánzása. Sokkal jobb, amikor sok jó táncost látva általánosítom magamban azokat az előadói sajátosságokat, amik jellemzőek lehetnek egy-egy vidék vagy tánc stílusára. Persze ennek előfeltétele a rögtönzött formában élő tánc megtanulása. A magyar néptáncok előadásmódjának egyik jellemző sajátossága a viszonylag szűk, zárt táncolás. Paraszttáncosaink tartózkodnak a széles, nyitott és kifelé forgatott lábakkal való táncolástól. Ez sajátos nemességet kölcsönöz a mozgásnak, szemben a széles, Veres Péter elnevezésével „kanos” mozdulatokkal.

— *Igen sok néptáncgyűttes dolgozik szerte az országban. Ezek közül elég sokan a helyes irány keresésénél tartanak. Ugyanez vonatkozik a népzene is. Mi a véleménye ezekről a próbálkozásokról, útkeresésekről?*

— Útkeresés a táncmozgalomban elsősorban a színpadi ágon van. Ezek az útkeresések minél több irányban folynak, annál jobb. A kísérletezők közül azokkal tudok egyetérteni, akiknek az alkotói vívódást és gondot az jelenti, hogy a kelet-európai folklór értékeit hogyan mentsék át a jövő számára. A hagyománnyal szakító

és a folklórt felületesen, eklektikusan vállaló törekvések — számomra legalábbis — érdektelenek.

— *Ön szerint mi a jövője ennek az új mozgalomnak? (Néptánc, népzene újrafelfedezése.) Múló divat-e, vagy pedig végre eljutottunk oda, hogy nemcsak a külsőségek, de a valódi értékek, a tartalom az, ami a fiatalokat megfogta, és ez már nem hullámmzó divatáramlat többé?*

— Én átéltem a felszabadulás utáni első nagy divatáramlatot is. Ez a második, úgy tűnik, hogy sokkal jobban megalapozott és átfogóbb, alaposabb ismeretekre támaszkodik, mint az előző. 45 után nagy volt a lelkesedés, de még keveset tudtunk a néptáncokról. A lelkes táncosok, hirtelen termelt koreográfusok kénytelenek voltak szinte a semmiből néptáncokat kreálni, hogy a mozgalmat elláthassák anyaggal. Ma már rengeteg összegyűjtött anyag van, s ennek még csak kis töredéke került be a mozgalmi vérkeringésbe. Ma tehát sokkal felkészültebb állapotában találja a néptáncokutatást is a fellendülő érdeklődés, a divat. A divat kifejezés számomra nem feltétlenül pejoratív értelmű, hiszen nincs olyan kulturális jelenség a világon, ami először nem divatként jelentkezne. Az új táncstílusok, táncok mindig divatként jelentkeztek a történelemben. Azt tehát, hogy az új néptánc hullámot divatnak tartjuk-e, vagy nem, alkérdésnek tartom. A lényeg benne az, hogy jelenleg határozott érdeklődés mutatkozik a népi kultúra iránt, és ezt minden vitatható mellékszövegje ellenére is a legpozitívabban kell értékelnünk. Ha semmi más nem történt, csak annyi, hogy egy generáció figyelme rövid időre a népkultúra értékeire terelődött, ez valamiképpen a jövő szempontjából meg fog mutatkozni valahol. A mi generációnk esetében sem tartott hosszú ideig a divat, mégis egész életünkre kihatott.

— *Beszélgetésünk vége felé járva, kérem adjon néhány megszívlelendő jó tanácsot azoknak a fiataloknak, akik népi táncot táncolnak, vagy szeretnének táncolni, és azoknak, akik a népművészet ápolását, továbbfejlesztését tűzték maguk elé célul.*

— Mindenekelőtt azt, hogyha táncolni akarnak tanulni, olyan néptáncsoportot válasszanak, ahol táncoktatás folyik a szó valódi értelmében. Ahol az embereket táncolni is tanítják, és nem merül ki a tevékenységük egy-egy jobb vagy rosszabb színpadi produkció betanulásában. Azok a táncosok, akik kizárólag a színpadi produkció kedvéért táncolnak, nem szerethetik meg a néptáncot igazán sohasem, s nem a mozgás-, hanem legfeljebb szereplési igényeiket elégítik ki. Nem mindegy az sem, hogy a néptáncokat csak másodkézből ismerjük, vagy személyes élmények, tapasztalatok útján is keressük a találkozást.

Bartók szerint a magyar zeneszerzőnek nemcsak írásból és hangfelvételtől kell megismernie a magyar népzene, hanem szükség van a hagyományt hordozó emberekkel való találkozásra, az élő, eredeti előadás megismerésére is. Ameddig erre még alkalom adódik a paraszti életforma egyre gyorsabb átalakulása következtében, addig ragadjuk meg az alkalmat a néptáncok megfigyelésére!

Válaszol: Kiss Ferenc

Kiss Ferenc nem a népköltészet szakembere, de tanulmányaiban megkülönböztetett figyelmet szentel azoknak a költőknek, akik számára ma is ösztönző forrás a népköltészet. A ritmikai anyanyelv lehetőségeinek, az ősi készségek és a modern vívmányok összeforrásának verstani munkáiban is nagy jelentőséget tulajdonít. Kapcsolatban áll tehát azzal, ami bennünket érdekel, így válasza révén egy rokon szakma tanulságai felől juthatunk el a bennünket közelebből érdeklő kérdésekhez.

— *Első kérdésünk tehát: Petőfi és Arany, József Attila és a népi írók után a népköltészetből telik-e még annyi termékenyítő ösztönzésre, mint korábban?*

— Hogy annyira telik-e, nem tudom, de régen jósolják már, hogy kimerül ez a

forrás. Aki közelebbről figyeli az irodalomtörténet folyamatát, az mást tapasztal. Téves hiedelem például, hogy Petőfi és Arany olyan sokat feléltek volna a népköltészből. Népiségük páratlan gazdagsága táplálhatta ezt a verziót. Tény, hogy sok mindent szinte érintetlenül hagytak. Az ő népiségük elsőrendű forrása a nép észjárása és az előbeszéd volt. A mese- és dalkincsnek már csak viszonylag kis hányadát éltek fel. Petőfi főleg azt, ami a keze ügyébe esett, amit gyerekkora óta ismert, hiszen a módszeres gyűjtés később kezdődött.

Az ő példájuk azonban arra is figyelmeztet, hogy a nép észjárása, az előbeszéd (s mindaz, ami benne kifejeződik) is folklór értékű forrás, s amíg nép lesz, ez a forrás mindig friss erekekkel tölthető fel, tehát erről biztosra vehető, hogy nem merül ki.

Ady nemzedéke, az epigon népiség ellenében haladván, csak az érés során jutott el a népköltészet némely rétegeihez. Elsősorban Ady a kuruc költészetéhez, a babonás, balladás népmesékhez, hiedelmekhez s a régi magyarság nyelvtárnáiban őrzött népiséghez. (Beleértvén a Bibliát is.) De a népzene Bartók és Kodály által felfedezett mélyrétegeivel a Nyugat-nemzedék kapcsolata — egy-két kivételtől eltekintve — még nagyon laza volt. Zenei anyanyelvünket a nóta, a sanzon s a népies műdal határozta meg... A táncról, a népi iparművészetről beérésük évtizedeiben különösen keveset tudtak.

József Attila és a népi írók már a népköltészet felmérésének közepette, annak vonzásában lettek írókká, a néppel való azonosulást így formai ráhangolódással is erősíthették, de a harmincas években felburjánzó divatnépiesség természetes visszahatásaként, a folyamat, amit elindítottak, átmenetileg elakadt. A népköltészet mágikus, mitologikus rétegei iránt amúgy sem volt fogékony az újrealizmus jegyében formálódó korstílus. József Attila és Tamási igen, később Weöres Sándor, de évtizedeknek kellett elmúlni, amíg ez a képességük értékként tudatosulhatott. A magyar költészet, ill. költészetek új forradalmának kellett végbemennie. A Kormos István, Csanádi Imre, Juhász Ferenc, Nagy László, Kányádi Sándor, Szilágyi Domokos, Páskándi Géza, Szécsi Margit, Csoóri Sándor által véghezvitt fordulatra gondolok. S következményeire, melyek a Buda Ferenc, Farkas Árpád, Kiss Anna, Ladik Katalin, Utassy József nevével jelölhető vonulatban máig gyűrűznek, s új és új meglepetésekkel szolgálnak. A próza kínálta példák közül talán elég, ha Sánta és Sütő műveire hivatkozom.

Ahány egyéniség, hajlam, temperamentum, szinte annyiféle értéket asszimiláltak az ismert és ismeretlen anyagból. A szelíd varázslattól a szertelen és zord átkozódásig, az irizáló dal ringásától a rétegzett látomás bonyolultságáig az ihletek, indulatok, műformák rendkívül széles skálájának megszólalásában mindenütt eleven hatóelemként van jelen a népköltészet valamely változata, motívuma, reminiszenciája. Kinél a bájoló, a gyermek-, a csali-, a tündérmese, a ráolvasás, kinél a sirató, a legenda, a ballada, a babona, a dal, a regösének; a képalkotás szürreális jellege, az ismétlés, a paralellizmus iránti fogékonyság a kapcsolat záloga. De a ritmika megújításában is kivételes jelentőségű a népköltészet szerepe.

Mint látja, a folyamat tart, s hogy a forrás kimerülőben volna, ennek egyelőre semmi jele. A mai líra avantgarde hajlamai is másként viselkednek a népköltészetrel szemben, mint a kergült futurizmus vagy a dada: fogékonyabb a természeti kultúrák iránt, ember és világ mágikus egységének példáit érzékenyebben, szomjasabban tanulmányozza. S e szomjúsággal arányosan bővült a források köre is: a hazai, a finnugor s a kelet-európai folklór ma még kimeríthetetlennek tetsző gazdagsága válik lassan hozzáférhetővé.

Ez az a történelmi pillanat, amikor a népművészet minden ágazata: a mesétől az iparművészetig előttünk áll, tehát a kultúra teljes mivoltában szemlélhető. S ennek a kincsnek tetemes része ma már nemcsak olvasható, hanem eredeti felvételek révén hallható is, a tánc pedig látható, s így lényege sokkal teljesebben fogható. S minthogy Bartók és Kodály művészi és pedagógiai alkotásának hatása is voltaképpen most mélyül folklór- és műértő képességgé, az egyetemes folklór anyagában sokkal biztonságosabban talál rá a természetével rokonra minden tehetség. Ezért

válhat a személyes stílus ki nem szakíthatóan szerves elemévé az, ami a népköltészetből ered, s a legbizarrabb, legdifferenciáltabb tartalmakban pedig a közösségi jegyek erősödnek fel e társulás jóvoltából.

— *A népzene és a néptánc legújabb és szélesebb körben észlelhető térhódításának — megítélése szerint — milyen szerepe van ebben a folyamatban?*

— A folyamat a költészetben jóval korábbi keletű, s ez a költészet a maga közönségét fel is nevelte, mire a beathullám lefutása után a fiatalok a népzeneben és a néptáncban saját lehetőségeikre ráeszméltek. De az említett költők még erejük teljében vannak, s törvényszerű, hogy a folklór vonzásába került fiatalság is eljut Weöres, Kormos, Nagy László, Juhász Ferenc és a többiek verseihez is. És visszanyúl József Attiláig, aztán Adyn, Csokonain át Balassiig. Szép kezdeményezések bátoríthatják ezt a reményt. A kulturális világkép olyan szervesedése indulhat meg ezzel, aminek távlatai e pillanatban beláthatatlanok. Olyan szoros kapcsolat létesülhet, amelyet az iskola az élő költészettel eddig sohasem tudott megteremteni.

— *A megzenésített versekre gondol?*

— Azokra is, de a kapcsolat záloga, azt hiszem, mélyebben van: a szellem rokonságában. Aki a népdalt vagy a néptáncot anyanyelvi szinten ismeri, egy-egy Nagy László-versben, ha nincs is megzenésítve, könnyebben ráérez az emberi magatartás lényegére. Arra a valamire, amit József Attila „közös ihlet”-nek nevez, s amit átérezni, a tudatosság fényébe emelni fontosabb, mint az önismeret bármely más stúdiuma.

— *Szavaiból azt sejtem, hogy a népzenenek és a néptáncnak különös jelentőséget tulajdonít. Fia a Kolinda együttes vezetője, zenél és táncol a lánya is, s látom, jól érzi magát azok körében, akik énekelni, táncolni tudnak. Honnan ered ez a vonzalom? Az irodalom, a szülőfalu vagy mi nevelte erre?*

— A feleségemet kihagyta, pedig ő volt a fő „bujtogató”. Tagja volt a Csenki-féle Collégiumi Kórusnak, tőlük hallottam először a „Cantata profaná”-t s a „Psalmus...”-t, s aztán a kórusirodalom egész sor remekművét. Minden értékes, ott-honról hozott zenei emlékek és új zenei ismeretek ez az élmény lett a magva: kiválasztó és szelektáló erő.

S volt mit szelektálni. Nem tudom, látott-e már szép falusi legényeket teljes szívvel magyar nótát énekelni? Kétségbeejtő látvány: mennyi őszinte érzés, milyen mély megindultság kerül csatornába e nóták révén. Ahol felnőttem, Ugocsában, sajnos éppúgy együtt élt a népdal meg a magyar nóta, mint most némely hanglemezekben. Ma is elpirulok, ha elgondolom, hogy én is jól éreztem magam ebben a latyakban. Kiszabadulnom nem volt könnyű, de hogy lehetett, s hogy mindenki számára lehetséges, ennek izgalma máig nem hagy nyugton, nagyobb nyereségnek érzem, mint amit az irodalomról tudok.

Ezért lettem a debreceni egyetemek kulturális életének szervezője. Ezalatt jutottunk el a zakatolástól és a csasztuskáktól a Budavári Te Deum-ig. S velem együtt sokan így jutottak egy jelrendszer birtokába, amely révén a sors és az érzelmi élet minden rezdülése kifejezhető. Természetes, hogy a gyerekeinket már egyenesebb és rövidebb úton igyekeztünk ehhez a színhez segíteni.

— *A rendszeres zenei képzésre gondol?*

— Arra is, de amit a zenedében tanultak, veszteglő tudás maradhatott volna, ha nem jön ez a mostani pezsdülés. Előbb, persze, a beat volt nálunk is a divat. Nem is bántam, mert olyan fogékonyságot erősített fel, ami — sejtteni lehetett — egy fokon túl szükségképpen fordul az elementárisabb és ősbibb népzenehez. Így lett, s az új folklórhullámban találkoztunk a gyerekeinkkel.

— *Ilyennek képzelte ezt az új hullámat? S ha nem, hát mit hiányol, mivel lehetne tartalmasabbá, gazdagabbá tenni?*

— Egyszer, még Debrecenben, meg is írtam, hogyan képelem, de szinte restelkedve, hogy multságaink műsorába a néptánc beiktatását szorgalmazom. Varga Gyula meg Béres András barátaim meg is komponálták egy lassú iramú, vonzónak remélt tánc rendjét. Be is mutattuk, aztán az egészet elmosta a tangó. Nem, akkor

nem reméltem, hogy a néptánc a maga originális mivoltában ennyi fiatalt meghódíthat, s hogy a népzene új énekesei és muzsikusai ilyen mély kapcsolatot létesíthetnek ezzel a közönséggel. Nagyszerű ez akkor is, ha törvénszerű. Az 1948 és 52 között elszenvedett kudarcokért szebb kárpótlást nem is kívánhatunk.

Hogy mit hiányolok? Elsősorban a méltóbb kereteket. Az FMH-ban például már túl nagy a tömeg. Áttekinthetetlen. S ez baj, mert a néptánc rendjéhez hozzá tartozik az egymásra figyelés, a mulatság egészének érzékelése. A figurák szabatos és formás „kirakása”, a térformák kialakítása, a játék, a tehetségesebbek kibontakozása ebben a darálóban már nem lehetséges.

Régi ábrándom, hogy napjaink mulatságaiban nemcsak a táncok, de a táncközi események is formásabbak, szebbek lehetnének. Az udvarházak s a klasszikus polgári otthonok mulatságrendje az illető osztály eszményeinek jobban megfelelt, s ilyen értelemben társasági rendje bizony szebb volt, mint ami társastánc címen ma a művelődési otthonokban folyik. S a táncok szüneteiben a táncházak ifjúsága sem tud mit kezdeni. Eszembe sincs a merev és szertartásos külsőségek felújítását szorgalmazni, de a szényha ing, a csúnya beszéd, a sörvedelés, a nyegle csámborgás helyébe ízlésesebb, tartalmasabb viselkedésformát, szebb házirendet képzelek. Megkívánná ezt a zene és a tánc szelleme is.

— *Hogyan képzelem?*

— Ahogy alakulóban van, csak fel kellene gyorsítani a folyamatot. S fel is gyorsulna, ha a hivatásos együttesek is több erőt szánnának a mozgalmi, pedagógiai teendőkre. Akik pedig már végzik is ezt a munkát, több segítséget érdemelnének. Oda kellene hatni például, hogy minden gazdaegyüttes állandó és tágas helyiséghez jusson, s olyan törzsközönséget neveljen, amely aztán a vendégeket a ház normáinak tiszteletére nevelheti. Bizonyos állandóság, folyamatosság nélkül azonban nem képződhet házirend, nem bontakozhatnak ki a játék, az ismerkedés közösségi formái. Ahol mindenki mindenkit ismer, ott többet ad magára az ember, belülről ered a törvénytisztelet. Ezért volna nagy nyereség, ha iskolák, üzemek, munkahelyek kereteiben létesülhetnének táncházak. Ott az ember a maga teljesebb mivoltában, egzisztenciájára is kiható társaságban képviselhetné önmagát. Érdeke volna tehát, hogy azt fejjeze ki magából, ami szép s ami a többieknek is örömet szerez.

— *Milyen szerepet szán az éneknek ebben az új házirendben?*

— Főszerepet. A táncházakban is és mindenütt, ahol mulatni gyűlnek össze az emberek. A társaséneklés öröme nélkül etiketté merevedhetne a házirend, általa viszont az otthonosság melegéhez juthat.

— *Gondolom, ez az ének tisztaságától és minőségétől is függ. Ön szerint hol és kitől lehet ezt ma megtanulni?*

— Kézenfekvő lenne azt mondanom: a néptől. Tudom, hogy a szakemberek is erre intenek: az elsőrendű források érzékeny és alapos tanulmányozására. Hogy ismerni kell az egész kultúrát, a népsorsot, gyökerén lesni el, hogyan él a népzene. Együttesektől, előadóművészekről ez el is várható. Akik még nem is tudják, hogy milyen az igazi népzene, akiknek bizonytalan a zenei kultúrájuk, azok nem is tudhatják, mit érdemes a néptől megtanulni. Magyar nótát Széken is énekelnek, s mert nemesebb stílusban, annál megtévesztőbb.

Én tehát a nagyközönség zenei ízlése szempontjából a hivatásos énekesek, zenészek, intézmények szerepét vélem döntő jelentőségűnek. Lemezantológiák kellenének olcsón és nagy példányszámban, s olyan énekesek, zenészek tolmácsolásában, akik a népzene szellemét nemcsak tisztelni tudják, hanem életre is tudják kelteni. És filmek a táncházakról, hogy a nagyközönség e multságok sajátos emberi klímáját is megismerhesse, megkívánhassa.

Ebből már gyaníthatja, hogy én a tisztaságot és eredetiséget nem fetisizálok: elemi követelménynek tekintem, amit csak eredeti tehetség és invenció avathat új közösségi élménnyé. Mi lesz, ha egyszer elfogynak az originális nótafák? Másolja mindenki azt a néhányat, akinek éneklését szalagok őrzik? Hiszen ahány nótafa volt vagy van, annyiféleképpen énekeltek. Itt tehát az előadó személyes ihlete kikapcsolhatatlan. Az a termékeny állapot, ha az előadó fesztelenül magáénak érzi a nép-

zenét. A hitelesség nem feltétlen azonos egy-egy népdal valamely változatának kanonizálásával.

— Érinti ez a feldolgozás kérdését is. Ön mit hallgat szívesebben: a feldolgozott vagy eredeti mivoltában előadott népzene?

— Szeretem a feldolgozásokat is, ha a mű törvényeinek tiszteletével készültek, ha a cigányos cimbalomfutatok, az érzelgős-csuszamlós crescendók, rutinos cifrázások nem vízenyősfítik el. Sőt az improvizálást is, ha avatottan csinálják. Legszívesebben Török Erzsit hallgatom, noha ő ritkán énekel kíséret nélkül.

— Én, mint tudja, a kíséret nélküli népdaléneklés híve vagyok. A kíséretet csak ott érzem helyénvalónak, ahol az eredeti parasztzeneben is szerepel. Véleménye szerint kárát vallhatom-e a kíséret hiányának?

— A tiszta és üde zengés, a dallamot minden ízében kitöltő áhítat az éneklést teljes értékű előadássá avathatja, így jól megállhat kíséret nélkül is. A hang különben önmagában is egy természetet képvisel, az éneklés pedig nemcsak közvetítés, viszonyt is kifejez, a dal jelentésén kívül azt is, amit a vele való kapcsolat jelent. Egyetlen énekes, egész kis színjáték, még akkor is, ha alázatában csak insztrumentumnak érzi magát. Ne rémüljön meg, Magára is érvényes ez. Mikor hallom, azt hiszem, de profundis egy árva szegény ember emelkedik fel önjerejéből a csillagokig. Hogy van út lélektől lélekig.

Jó, hogy valaki így szeret énekelni, de nem volna jó, ha ez a puritánság dogmává merevedne. Az a gyanúm, hogy a szakemberek sem tudják biztosan, mi az, amihez való a kíséret, s amihez nem. Annyi bizonyos, hogy a nagyközönség számára sokat jelent a kíséret, nélküle a népzene is vesztene varázsából. Mostani előretörésében például a hangszeres együttesek szerepe egészen nyilvánvaló. Az ő érdemük is, hogy az arénák részeg extázisa után az emelkedett, tiszta mulatság bensőséges légköre némely színpadokon kialakulhatott. Hogy a színpad és a közönség között csatlódias kapcsolat létesült.

— És az eredetihez való viszony szempontjából hogy ítéli meg ezeket az együtteseket? Gondolok itt a feldolgozás és a stílus kérdéseire.

— Igen, gyakran én is szorongással nézem a vakmerőséget, ahogy egy-egy legényes dallamot vagy más népdalt egy-egy József Attila- vagy Nagy László-verssel összeházasítanak, de hogy kitűnő ösztönnel teszik, az aligha vitatható. Hogy tudásuk meddig elég, hol okoz stíluszavart, erről a szakembereknek kellene nyilatkozniuk. Nem is nyilatkozniuk, hanem elemzéssel mutatni meg, mi a jó, s mi a rossz.

Az eredetiséget én ebben az összefüggésben sem értelmezném mereven. A többszólamúság, a gitár, a dob például hiányzik a magyar népzeneből, de adaptálásukkal éppúgy nem lazult fel a magyar népzene jellege, ahogy a széki táncrend sem a polka vagy a hétlépéses beiktatásával.

Persze ezekben az együttesekben sok a jól képzett zenész, s azt hiszem, e mostani pezsdülés társadalmi arányú szétáramlásának elsőrendű feltétele a zeneoktatás kiterjesztése. Sokan — sajnos — azt hiszik, hogy a „popzenész” terem, mint a gomba. Aki úgy terem, olyan is. Valamire vinni itt is csak sok éves tanulás árán lehet.

